

ALBANIAN REBELLION IN PRESS(1910)

OSMANLI BASININDA ARNAVUTLUK İSYANI (TANİN, SADA-YI MİLLET VE YENİ GAZETE ÖRNEĞİNDE-1910)¹

Seyit TAŞER²

Abstract

Because of uncertainty of the Ottoman State administration, made a negative impact to all country, during Second Constitution Era. Due to unstability situation of administration, Bulgaria, Albania, Greece, Serbia and other rebellions were appeared of Balkans of Ottoman State. Muslim population has encountered many difficulties in here. Other states wishing to advantage and benefit from this rebellion and Ottoman State's situation. This complex case was caused to emerge of some events. One of them Albanian Rebellion was occurred in 1910 and continued to Balkan War. This rebellion took place in newspapers. We have examined news which is about rebellion. We want to give different sizes of rebellion. It is stated that's why the riot started. One of opinion, people didn't accept the taxes which was made by second constitution administration. Some newspapers said that the rebellion targeted a independence. Another reason for the rebellion is the Committee of Union and Progress and it's policies. Process of rebellion, subject of how to prevent rebellion and subject of military intervention were important news in press. From time to time the riots subsided. But then restart. Sometime discussed with the rebels and decisions are taken. For example rebels were said "We don't recognize sultan, outside Halife Sultan Mehmed Reshad". In this study examined that Tanin, Saday-ı Millet, and Yeni Gazete newspapers.

Keywords: Albanian Rebellion, Ottoman Press, Balkans

Özet

Osmanlı Devleti, coğrafyasında asırlar boyunca sağladığı birlik ve bütünlüğü -bilhassa Fransız İhtilali, sanayi inkılabı ve sömürgecilik gibi Avrupa'da XVIII.yüzyıl sonlarından itibaren yaşanagelen gelişmelerin etkisiyle- devam ettirmekte güçlük çekmeye başladı. Bununla ilgili olarak, XIX.yüzyıl başlarında Balkanlarda yaşanan çözümler özellikle Balkan Harbi'nin gerçekleştiği dönemde arttı. Yunanistan, Sırbistan, Romanya, Karadağ gibi isyanlara XX.yy. başlarında yenileri eklendi. Bunlardan biri olan Arnavutluk'taki isyan II. Meşrutiyetin ilanından sonra ortaya çıktı. Arnavutluk İsyanı konusu ve isyanlarla ilgili detaylar, Bulgaristan sınırı gibi meseleler basında da sıkça dile getirilmekteydi. Özellikle "Arnavutluk Ahvali" başlıklı yazılar 1910 tarihli gazetelerde yer almakta olup, çalışmamızda Arnavutluk isyanının basında nasıl yorumlandığına bakılacak, isyanın sebep ve sonuçları üzerine yazılmış yazılar mütalaa edilecektir.

Anahtar Kavramlar: Arnavutluk İsyanı, Osmanlı Basını, Balkanlar.

¹ Bu makale, 17-18 Eylül 2014'te Bosna'da düzenlenen "World War I, the Ottoman Empire and the Balkans" başlıklı sempozyumda bildiri olarak sunulmuştur. Düzenlenmiş ve genişletilmiştir.

² Doç. Dr., Necmettin Erbakan Üniversitesi A.K.Eğitim Fak.

Giriş

Sultan II. Abdülhamid siyasi çalkantıların olduğu bir dönemde tahtı devralmıştı. Amcası Sultan Abdülaziz'in vefatı sonrasında, kardeşi V. Murat'ın devleti idare edemeyecek durumda olması ve Mithat Paşa'nın anayasanın ilanı konusundaki çabaları neticesinde Sultan II. Abdülhamid vazifeye başlamıştı. Padişah öncelikle anayasa için çalışmaları başlatmış, maddelerin tespiti için komisyonlar kurulmuştu. Mithat Paşa ile devlet adamlarından oluşan komisyonun hazırladığı anayasa taslağını inceleyen II. Abdülhamid, padişah hakları konusunda tadilatlar yapılmasını sağlayarak 1876 tarihinde Kanun-ı Esasi'yi ilan etmiş ve meclis çalışmaları da başlamıştı. Bu sırada çıkan Osmanlı-Rus savaşı ve meclisteki bazı gayr-ı müslim vekillerin gayr-ı milli tutumları nedeniyle meclis tatil edilmişti. Padişah siyasi alandaki süreci daha etkili bir şekilde yürütme gayreti içine girmişti. İçerde istikrar ve otorite sağlanmaya çalışılırken, bir taraftan da İttihat ve Terakki Cemiyeti, yurt dışındaki faaliyetlerini basın- yayın yoluyla devam ettirmekteydi. Fakat meşrutiyeti savunan ve padişahı tahttan indirme amacını taşıyan cemiyet ve milletler birlikte hareket ettiler. Hürriyet ve meşrutiyet söylemleri ile Sultan II. Abdülhamid'i tahttan indirme hedefi birleşerek 1902 ve 1907 Birinci ve İkinci Jön Türk Kongreleri bu amaçla gerçekleştirildi. Padişah, devletin büyük bir siyasi krizle karşı karşıya kalmasını istemiyordu. Zira biliyordu ki içerde yaşanacak kriz veya kaos en çok düşmanları sevindirecekti. Bu nedenle padişah, II. Meşrutiyet'i ilan ederek, meşrutiyet taraftarlarının isteğini yerine getirdi. Fakat mevcut cemiyetler tarafından gelinen nokta yeterli görülmedi.

Jön Türk Kongrelerinde konuşulan meseleler özetle üç amaç gütmekteydi. Bunlar; anayasanın tekrar yürürlüğe girmesi, meşrutiyetin ilanı ve II. Abdülhamid'in tahttan inmesi. II. Meşrutiyet'in ilanı ile hedeflerine kısmen ulaşan padişah karşıtları, sonuçta dışarıdan destekli bir isyan hareketi olan, 31 Mart vakasından padişahı sorumlu tuttu(Karal,1946). İşte bu durum idareye müdahale için fırsat olarak değerlendirildi. Yıldız Sarayı'na yapılan baskınla netice alan cemiyetler hürriyet kavramını ön plana çıkardı. Meşrutiyetin ilanı sonrasında, ilk anda olumlu bir hava ortaya çıksa da zamanla sıkıntılar baş gösterdi. XIX. yüzyıl başlarındaki Sırp ve Yunan isyanlarının uzantılarının yanında, iç çekişmeler ve sorunlar arttı. Diğer taraftan ortak kültürel mirasa sahip milletler arasında da Osmanlı Devleti idaresine karşı bakış açısında değişimler oldu. Buna Arnavutları örnek vermek mümkündür. Padişahın tahttan indirilerek, akabinde yeni idari yapının kendi otoritesini sağlama çabası, zaten belli sıkıntılarla meşgul olan devleti yeni sorunların içine attı. Bu kapsamda yeni kurulan hükümetler başta vergi konusu olmak üzere halka bazı baskılar uyguladı. Arnavutlar da bundan rahatsız oldular. Diğer taraftan daha önceleri büyük savaşlardan uzak durmaya çalışan devlet, bu savaşların (Balkan Harbi, I. Dünya Savaşı gibi) merkezi oluverdi. Bu durumun faturası ise halka yansımıştı.

Bozulan denge, zayıflayan hükümet kuvveti, otuz üç yılda biriken hazinenin yağmalanması içerde ve dışarda devleti zor durumda bıraktı. Avusturya, Bosna-Hersek'i işgal etti, Arnavutluk, Yemen, Girit gibi yerlerde isyanlar başlattı(Ayverdi, 1999;684,685). Bu çalışmada o dönemin öne çıkan matbuatında yer bulan yazılar çerçevesinde Arnavutluk İsyanı değerlendirilmiştir.

1.İsyanın Nedenleri

Arnavutluk, Balkan coğrafyasında stratejik bir öneme sahiptir. Balkanlarda çözülmenin başladığı bir dönemde Arnavutluk'un rolü önemlidir. Balkanlarda Osmanlı hâkimiyetini ve nüfuzunu azaltma girişimlerine karşı, Arnavutlar çeşitli komiteler kurarak birliği sağlama gayreti içinde olmuşlardır(Zeyrek, 2012; 301).İlk kurulduğu sırada, Balkanlarda yaşanan siyasi gelişmeler karşısında, tedbir alma düşüncesinde olan komiteler(Karal,1946;242) sonraları daha farklı bir yol takip etmişlerdir.

XIX. yüzyılın sonlarında Arnavutluk'un demografik, coğrafi, ekonomik ve sosyal yapısı hakkında buraya tayin edilen Ahmet Cevdet Paşa'nın hazırladığı layiha önemli bilgiler sunmaktadır. Halkın üçte ikisi Müslüman olan Arnavutluk ve önemli bir kısmını oluşturan Kosova bölgesi Karadağ, Avusturya, Sırbistan ve Bulgaristan ile sınırlıdır. Böyle olması da Arnavutluk'un bu stratejik önemini artırmaktadır(Kuzucu, 2012, 311-313). Stratejik önemin de, Arnavutluk isyanında etkisi vardır. Ancak daha önemlisi II. Meşrutiyet dönemi Osmanlı idaresinin almış olduğu kararlardır.

Bu kararlara yer vermeden önce şunu belirtmek gerekir ki, ilk anda Osmanlı Devleti tebaasının önemli bir kısmının meşrutiyetten olumlu beklentileri vardı. Bu doğrultuda örneğin, aydın ve siyasetçi Mustafa Basri Dukakinze Osmanlı Mebusan Meclisi'nde meşrutiyetin ilanına Arnavutların katkı sağladığını belirtmişti. Sözlerinin devamında *"...daha muntazam bir idare-i mahalliye altında menkülevücu inkişafına çalışılacağı da Arnavut mütefekkirlerine vaad edilmişti"* diyerek meşrutiyetten beklentilerini dile getirmişti. Fakat İttihatçıların uyguladığı merkezîyetçilik politikası farklı milletlerin meşrutiyetten beklentilerini boşa çıkarmıştı(Çelik,2014;28).

Sultan Abdülhamid de belki zaman zaman Arnavutluk'un idaresinde sıkıntılar yaşamış, fakat bir şekilde bu sorunların üstesinden gelmişti. Halk üzerinde de mühim bir etki bırakmıştı. Frizovik (Prizren) toplantılarında bulunan Arnavut ileri gelenleri padişahın şahsına dokunulmaması kaydıyla değişikliklere (meşrutiyete geçişe) rıza göstermişlerdi(Daşcıoğlu,1992,100).

Zamanla izlenen politikaların da etkisiyle, Arnavutluk ileri gelenleri Hürriyet ve İtilaf Fırkasına katılarak, İttihat ve Terakki'ye karşı olduklarını göstermişlerdir. Kosova'ya vali olarak tayin edilen Mazhar Bey'in "Oktruva" adıyla halktan farklı kalemler için vergi almaya kalkması da tepkiyle karşılanmıştı(Zeyrek, 2012; 304).

Arnavutluk isyanının tarihsel kökenleri konusu çeşitli akademik çalışmalara yansımıştır. Hatta yeniçeri ocağının kaldırılması dahi, Arnavutluk'ta belli bir aksülamel oluşturmuştur. Zira çok sayıda Arnavut bu ocakta yer almaktaydı. Diğer taraftan ıslahatlara karşı bir duruş göstermişlerdi(Ademi, 2013; 9,10). Geçmişte buna benzer bazı isyan teşebbüsleri olsa dahi, bu isyanların II. Meşrutiyet döneminde gerçekleşen isyanlardan farklı sebepleri bulunuyordu.

Mesela, II. Abdülhamid döneminde gerçekleşen bir ayaklanmanın sebebi, Avusturya'nın kurduğu bazı kahve ve evlerin, toplumun genel ahlakını etkilemesinden kaynaklıydı(Karal,1946; 35). Bu ufak çaplı teşebbüsleri bir kenara koyacak olursak, aslında Arnavutlar, Osmanlı Devleti'nin sadık tebaası olduklarını açıklamışlardı(Ortaylı, 2008; 31).Arnavutluk'taki ressamlar, şairler, tüccar ve çiftçiler, bu bölgenin insanlarında hayat olduğunu gösteriyordu. Hatta Osmanlı Devleti'nin geleceğinde önemli rol oynayacakları düşünülüyordu (Şerif, 1999; Ankara).

Bu sırada Balkanlarda yaşanan bazı gelişmeler ve büyük devletlerin burada nüfuz elde etme çabaları, Arnavutları özerkliğe yönlendiriyordu. Bu gelişmeler arasında Rusların ve Avusturya'nın Balkanlarda yayılmak istemesi ve bu amaçla Katolik ve Ortodoks Arnavutlar üzerinde girişimlerde bulunmaları yer almaktadır(Karal,1946;243). Bu gelişme, Arnavutluk isyanında Fransız İhtilali'nin getirdiği sonuçların etkisinin olabileceğini gösterir. Fakat ulusçuluğun ötesinde, II. Meşrutiyet dönemi Arnavut isyanlarının farklı sebepleri de üzerinde durulabilir.

Osmanlı'da mutlakîyet idaresinden meşrutiyete ilk geçildiği zaman Arnavutlar bunu memnuniyetle karşılamışlardı. Oysaki bu memnuniyet kısa sürmüştü. Çünkü, eski dönemden daha kötü bir yol takip edilmeye başlanmıştı. Belgede "evvelkiler hiç olmazsa Allah'a ve Kurana inanırlardı. Fakat yeniler hiçbir şeye inanmadıkları gibi bizleri de vahşi sayıyorlar" denilmiş, yeni idareden bir beklentilerinin kalmadığını belirtmişlerdir(Şerif,1999;4,5).

İsyanın nedenlerini Hüseyin Kazım Kadri (Devlet adamı, nazır) şu şekilde maddeler(Daşcıoğlu,1992,102);

- 1-Malisorların(Katolik Arnavutların) isyanı
- 2- Kişisel ihtiraslar (İsmail Kemal gibi isimlerin mebusluktan mahrum bırakılmaları sonrası yaptıkları telkinler)
- 3-Avustruyalıların tahrikleri
- 4-Sırp propagandası
- 5-Kötü idare ve aşırılık
- 6-Ordunun isyanı ve halkın meşrutiyet idaresinden memnuniyetsizliği

Priştina ve İpek gibi merkezlerde halk, II. Meşrutiyet sürecini benimseyemedikleri gibi, bu dönemde konulan vergilerden oldukça rahatsızdı. Halk, hükümet ve idareye karşı bir memnuniyetsizlik içerisinde idi. Bu bağlamda halkın hükümete karşı tutumu daha da sertleşti ve süreç “isyan” şeklinde değerlendirilmeye başlandı.

2.İsyan Süreci ve Basındaki Yansımaları

Arnavutluk isyanı ve süreci basında Tanin, Yeni Gazete ve Sada-yı Millet gazeteleri gibi çeşitli yayın organlarında değerlendirilmişti. Gerek isyanın sebepleri gerekse isyan süreci hakkında yazılanlar, gazetelerin siyasi duruşları ve fikirlerinden ayrı değildi. Örneğin, Tanin, hükümete yakın görüşleri doğrultusunda Arnavutluk isyanını ele almıştı.

Karal'a göre II. Meşrutiyet döneminde Arnavutluk isyanı dört fasıladan oluşmaktadır. Bunlardan ilkinin başlangıcı, Temmuz 1909'a kadar gider. Arnavutların özerklik talebi ittihatçılarla aralarının açılmasına sebep olmuştu. İsyandaki ikinci fasıla ise, Mart 1910 tarihindedir. Bunun nedeni ise İpek ve Priştine gibi yerlerde devlet memurlarına yapılan baskılar; sıkıyönetim ilan edilmesi; vergiler ile mecburi askerlik meselesidir. Üçüncüsü 1910 yılı sonbaharına tesadüf etmiş olup, Katolik ve Ortodoks Arnavutların çevresinde gelişmiştir. Son olarak da Mart 1912'de gelişen isyanlar Müslüman Arnavutların, İttihatçılar nezdindeki hükümete tahammül edememesi ile ilgili olup, Hürriyet ve İtilaf Fırkasınca desteklenmiştir(Karal,1946; 246,247).

İsyanın devam ettiği süreçte gerek Arnavutlar gerekse Osmanlı Devleti tarafından yapılan açıklamalar, özeleştirici yapılabildiğini göstermektedir. Arnavutlar bazı hatalarını zaman zaman ifade edebilmektedir. Mesela Arnavut aydınlarından Avlonyalı Süreyya Bey, “*hatalarımız göz ardı edilemez*” şeklinde bir tespitte bulunmuştur (Zeyrek, 2012; 302). Bu hata Osmanlı hükümeti ile Arnavut isyancılarının karşı karşıya gelmesinin hem Arnavutlara hem Osmanlı'ya zarar verdiği gibi, bu durumdan yabancıların yararlanacağı düşüncesidir. Tarihten Ankara Savaşı gibi birçok örnek vermek mümkündür. Müslüman ahalinin birbirine düşmesi, savaşan güçleri veya her iki tarafı zayıflatmaktadır.

Fevzi Çakmak da aynı şekilde Müslüman ve siyasi hedefleri olmayan gayr-ı Müslimlere karşı izlenecek politikanın diğerlerinden farklı olması gerektiğini belirtmiştir(Zeyrek, 2012; 302).

İsyan sürecinde Arnavutluk ahvalini gözlemek üzere Tanin gazetesi tarafından görevlendirilmiş olan Ahmet Şerif, isyanın gerçekleştiği dönemde burada bulunmuş ve çeşitli şehirleri dolaşmıştır. İzlenimlerini aktaran Şerif, 1910 yılı Mayıs ve Haziran aylarından başlamak üzere karşılaştığı manzarayı kaleme almıştır. Mesela, Mayıs ayında Frizovik'tedir. Hatta Harbiye Nazırı ve Vali ile de görüşmüştür. Gözlemlerine göre, genel durum gayet sakin, sonrasında Şerif, Prizren'e geçmiş ve buradaki belli yerlerde sıkıyönetim ilan edildiği bilgisini vermiştir(Şerif, 1999;1,2).

İsyanın süreci hakkında gazetelerde önemli bilgiler verilmişti. Bu bilgiler ışığında isyanın nedenleri ve süreci hakkında daha somut bilgiler edinilebilmektedir. Diğer taraftan isyanın askeri bir girişimle bastırılması da masadadır. İsyanın bastırılması için görevlendirilen Osmanlı askerleri ve bununla ilgili faaliyetler de yine gazetelerde yer bulmaktadır.

İsyan belli bir zamanda başlamış ve bitmiş değildir, fasıllar halindedir. Zaman zaman isyana ara verilmişse de, Osmanlı hükümetinin değişmesini isteyen Arnavutlar vergi vb. konularda mevcut hükümetin baskısını kabul etmeyerek isyanı devam ettirmişlerdir. Mesela bununla ilgili bir haber dikkat çekmektedir. İsyanı ara verildiği bir sırada, İpek ve Yakova arasında toplantı yapan heyetler bazı kararlar alır ve bunları açıklayarak dağılırlar. Alınan kararların başında, “Halifemiz Sultan Reşad’dan başka padişah tanımayız” ifadesi dikkat çeker. Bu ifade önemlidir. Zira halk padişahı eskiden olduğu gibi etkin bir şekilde görmek istemektedir.

İsyan sürecindeki zayıflıklar, bu konuda neler yapılabileceğine dair görüşler, bölgeye asker sevk edilmesi, isyan sürecine dair ayrıntılı bilgiler dönemin gazetelerine yansımıştır. Bu kapsamda Tanin, Sada-yı Millet, Yeni Gazete gibi gazeteler incelenmiştir.

Sada-yı Millet gazetesi isyan hakkındaki haberi “Arnavutluk Ahvalı” başlığı ile vermiştir. İsyanla ilgili Almanya, Avusturya ve Macaristan teşvikinden bahsedilmiştir. Bu devletlerin isyana destek verdiği iddialar gazetede ele alınmıştır. Fakat bu bilgilerin teyit edilmediği anlaşılır ve bunun doğruluk derecesi ile ilgili kuşku ifade edilmiştir. Arnavutlukta yaşanan bu gelişmelerin, vatan düşmanlarına yarayacağı da belirtilir(Sada-yı Millet 8 Nisan 1326). Osmanlı hükümeti Arnavutluk isyanı ile meşgul olurken vatan düşmanları bu durumu fırsat bilmişlerdi. Ayrıca vaziyetin Arnavutlara bir fayda sağlamayacağı bilinci de Arnavutlar arasında yaygınlaşmaktaydı. Dolayısıyla bu türden fikirler, Arnavut ahalisine, isyanı desteklememe konusunda olumlu tesirler yapmıştı.

Örneğin gazetelerde, “Priştine ve çevresinde birkaç gündür dikkate şayan bir hadise vuku bulmamıştır” şeklinde bir haber görülür. Bunun yanısıra “bazı küçük merkezlerde ufak çaplı hareketler ortaya çıkabilmektedir”denir (Sada-yı Millet 6 Nisan 1326). Arnavutluk ahvali ile Kumandan Şevket Paşa ilgilenir. Şevket Paşa 8 Nisan tarihi itibarıyla bölgeye ulaşır. İşlerin yoluna gireceği hususunda beyanda bulunur(Sada-yı Millet 8 Nisan 1326).

Bununla birlikte isyan hal ve zamanı müsait buldukça tekrar etmektedir. Dolayısıyla bir an evvel soruna çare bulunması gerekmektedir. Bunun için şiddetli bir bastırma teşebbüsünün yeterli gelemeyeceği gazetede yer alır. Arnavutların milli duruşu, adet ve gelenekleri ile hukuk ve imtiyazlarını korumaya gayretli oldukları belirtilir. Fakat genç Türkler tarafından bu kavim hakkında takip edilen politika bir güvensizlik ortamını beraberinde getirmiştir. O ana kadar ayrışma çabasına girmemiş olan Arnavutluk’ta yaşanan bu hadisenin önlenbilmesinde yegâne çare; “Arnavutluk halkının adetlerine ve milli teamüllerine aykırı bir idare tarzı benimsenmemesi gereği” şeklinde dile getirilmiştir. Bunun için o coğrafya güzel bir şekilde idare edilmeli, halkı idareden soğutacak girişimlerden uzak durulmalıdır. Bu açıdan bakıldığında askeri müdahale de olumsuz sonuçlar doğurabilecektir. Askerin bulunduğu şehirlerde halkın elinden silahları toplamak aksi tesir etmesi ihtimal dâhilindedir. Hükümet bütün maddi ve manevi kuvvetini bu isyanın durdurulması için sarfederken halka karşı müsademeye girişmesi uygun görülmez (Sada-yı Millet 10 Nisan 1326). Dolayısıyla isyanı askeri bir kuvvetle çözmekten ziyade; müzakere yaparak ve karşdakini anlayarak ona göre muamele etme çabasının daha yerinde bir uygulama olabileceği düşüncesi vardır.

Bununla birlikte, isyan ilerleyen günlerde daha da genişlemiştir. Bu durumdan tüm Osmanlı yığınınin müessif olacağına değinen Sada-yı Millet gazetesi, Arnavutlukta tahşid olunan askeri kuvvetin karşısında bulunanların düşman ordusuna mensup fertler olmadığı, bizim kardeşimiz, dindaşımız velhasıl sevgili vatandaşlarımız olduğu dile getirilmiştir(Sada-yı Millet 13 Nisan 1326).

Teamül ve kaidelere riayet etmeyen idarenin uygulamaları ve belki de her kesimin alması gerekli olan tedbirlerin alınmaması ve bunlara uyulmaksızın hareket edilmesi Arnavutluğun ateş ve kan içerisinde kalmasına sebep olmuştur. Gazetenin ifadelerine göre, Arnavutlar bu memlekette en ziyade şahsiyetler yetiştiren bir millettir. Osmanlı tarihinin en güzide anlarında kahramanca hareket etmiştir. Arnavutlar Osmanlı Devleti'nin tacının elmasları olarak görülür. Böyle bir milletin bir anda fevri bir hareket tarzı içerisinde olmasında, Kosova Valisi'nin de etkisi belirtilir. Çünkü valinin idareye vukufiyeti bulunmamaktadır(Sada-yı Millet 13 Nisan 1326). Bu ifadeler aslında göstermektedir ki, Arnavutluğun Osmanlı bağrından kopması kesinlikle istenmeyen bir durumdur. Olay geçici olarak görülmektedir. Bu konuda Arnavutluk halkının da haklı yönleri ve tarihsel bağlar ifade edilerek, Arnavutların Osmanlı ile bağlarını kuvvetlendirmek hedeflenmektedir. Ayrıca isyana karşı kaba kuvvetle müdahalenin olumlu sonuçlar doğurmayacağı belirtilirken, olayın sevgi ve hoşgörü diliyle aşılabileceğine inanılmaktadır. Sada-yı Millet gazetesinin isyan hakkındaki görüşleri daha ılımlı ve olumlu görünmekle birlikte Yeni Gazete isyanın daha da artacağı endişesindedir.

Yeni Gazete, farklı günlerde yayınlanan baskılarında isyanı “Kosova Ahvaline Dair” başlıklı yazılar ile duyurur. 28 Mart tarihli Yeni Gazete'nin haberine göre birkaç gündür Kosova'daki gelişmelerin kamuoyunda yer bulduğu belirtilir. İpek'te gerçekleşen bir olay üzüntüye sebep olmuştur. Mutasarrıf ve kumandan yaralanmış ve bir binbaşı da katledilmiştir. Priştine'de toplanan halk yolları kesmiştir. Halka nasihat edilmiş, fakat halkın dağıtılamaması üzerine hükümet kuvvetlerinin sevkine karar verilmiştir. Bu durum ifade edilirken “*yarım değil tam tedbir icra edildi*” denmiştir. Bu ayaklanmanın daha da genişleyeceği düşünülmektedir. Hatta bir noktada değil birkaç merkezde görüleceği şeklinde isyanla ilgili öngörüler ortaya çıkmıştır. Osmanlı Devleti tüm sınırları bir vücut olarak görülmekte ve bir yerde bir marziye ortaya çıkarsa ne olur sorusu yöneltiyor. Bu durumda gazetede habere göre, bir an evvel yapılması gereken, tedaviye müracaat etmektir(Yeni Gazete-28 Mart 1326). Dolayısıyla isyan sırasında gelişen her bir olay tarafların ateşini daha fazla körüklemektedir. Bazı merkezlerde ise durum kontrol altına alınabilmiştir.

Osmanlı Devleti idaresi meseleyi öncelikle nasihat yoluyla çözmek istedi. Son tedbir olmak üzere, nasihat heyetinin hayırlı telkinlerde bulunması sonrasında Priştine ve Velçtrin halkı dağılmaya başlamıştı. Herkes işinin gücünün başına geçmişti. Hatta asayiş ve güvenlik bakımından zerre kadar endişeye sebep olacak bir durum kalmamıştı. Halk pişmanlık duygularını da ifade etmişti(Yeni Gazete-31 Mart 1326).

Saday-ı Millet halka müdahale edilmemesi gerektiği noktasında uyarılarda bulunmuştu. Yeni Gazete, Osmanlı hükümetinin siyasi maharet göstererek Arnavutluk'ta asayişini yeniden sağladığını belirtmişti. Bu sırada Şevket Turgut Paşa'nın harp heyeti ile beraber Üsküp'e gittikleri bilgisi verilmiştir (Yeni Gazete 5 Nisan 1326). Gazetede halkın teskini amacıyla gerçekleştirilmesi planlanan nasihatle ilgili ayrıntılara yer verilir.

İpek ve Priştine'deki hadiseler hükümet tedbir uygulayacaktı. Burada hükümetin amacının “*cehaleti gidermek olduğu*” açıklanmıştı. Yeni Gazete de, Saday-ı Millet gazetesi gibi, asker sevkinin isyan karşısında alınacak tedbirler arasında en son çare olarak düşünüldüğünü yazmıştı. Ayrıca bu tedbirin etkilerinin geçici olacağı

düşünülmüyordu. Tabii en kısa zamanda gereken tedbirler alınmaz ise, yapılan fedakârlıkların da boşa gideceği endişesi vardı (Yeni Gazete-9 Nisan 1326).

İpek'te zabitanın iki görevliye karşı vaki olan suikast ile Priştine vakası arasında hiçbir münasebet olmayıp, yeni vergilerin konulmasına karşı bir protesto teşkil edildiğine yer verilir. Bu vakanın da Osmanlı askeri ile isyancılar arasında gelişen ufak bir tartışmadan sonra bertaraf edildiği vurgulanmıştır (Yeni Gazete-10 Nisan 1326).

Tanin gazetesinin "Arnavutlukta" başlıklı yazısında, resmi bilgiler sunulmuştur. Buna göre, Geylan ile diğer taraflarda bir hadise yoktur. Preşova'dan hareket eden kuvve-i askeriye'nin Karadağ sirtlarını işgal ettiği, Çernalvo tepelerinde bir olay olmadığı, bununla birlikte neticesinin henüz anlaşılmadığı bilgisi verilir. Bu taraftaki askeri harekâta dair kumandanlıktan henüz bilgi alınmadığı Kosova vilayetinden dâhiliye nezaretine yazılmıştır. Selanik'e 8 Mayıs'ta Harbiye Nazırı Mahmud Şevket Paşa'nın geldiği haberi verilmiştir. Her ihtimale karşı M.Şevket Paşa yarın Üsküb'e hareket edecektir (Tanin,26 Nisan-8 Mayıs 1326).

20 Nisan 1326 (3 Mayıs 1910) tarihli Tanin gazetesinde de "...dün akşama kadar Kosova vilayetinden hiçbir haber gelmemiştir" denir. Bununla birlikte sual edilmiş ve mahallinden gece alınan cevaba yer verilmiştir. Bu cevaba göre ehemmiyet arz eden bir hadise ceryan etmemiştir. Yalnız Nikoçça karyesi civarında görülen isyancılar arasında bir kısmının askeri müfreze tarafında uzaklaştırıldığı diğer bir müfrezinin de Frizvik cihetine hareket ettiği ve vaziyetin emniyet içerisinde olduğu belirtilmiştir.

7 Nisan 1326 (20 Nisan 1910) Tanin gazetesi Kuzey Arnavutluk'la ilgili olarak vergi meselesi hakkında bilgi vermektedir. Priştine civarında vuku bulan bir toplantı esnasında ahalinin sakaldan ve yumurtadan vergi alınacağına dair şikâyetlerde buldukları yazılmıştı. Tanin gazetesi bu iddiaların doğruluğunu yansıtmadığını iddia etmiştir. Hatta bu iddiayı gülünç bulmuştur. İddianın nasıl ortaya çıktığı incelenmiştir. Neticeye göre; o bölgeden, elinde iki tavuk ile Priştine pazarına gelen bir Arnavut, Kahveci Rafet'in dükkanında oturmakta iken Priştineli Yahya isminde biri bir takvim kağıdını tavukların boynuna asarak 20 para vergi talep etmiştir. Ramazaniye mahallesinden Çolak Mehmed namında birinin de yumurtalardan sekizde bir duhuliye vergisi aldığı duyulmuştur. Sakal için dokuz buçuk kuruş vergi alınacağı hakkında da beyanda bulunmuştur. Böylece halkı galeyana getirmiştir (7 Nisan 1326 Tanin). Dolayısıyla karışıklığı fırsat bilen bazı art niyetli insanlar bu durumdan faydalanmak isterlerken, bilerek veya bilmeyerek yangına körükle gitmekteydiler. İsyanı fırsat bilip bu durumdan yararlanmak isteyen devletler olduğu gibi bazı insanların da olduğu görülür.

Gazetede isyan hakkında Şevket Paşa'nın yaptığı açıklamalara da yer verilir. Buna göre;

"Arnavutların bir kısmı Osmanlı idaresine girdikleri zamandan beri bir nevi imtiyazla yaşamağa alışmışlardır. Onlar her türlü hürriyetten yararlanmışlardır. Eğer isterlerse asker olurlar, hoşlarına giderse vergi verirler, işlerine gelirse kanuna itaat ederlerdi. Abdülhamid idare-i keyfiye ve mütalakasını temin için onları pek ziyade korur ve bütün taleplerini kabul ederdi. Askerleri muhafaza için tüfekçi sıfatıyla Arnavutları kabul eylediği sırada Arnavutlukta yapılacak bir harekattan üzüntü duyarak bunların kendi aleyhinde bir suikast tertip eylemelerinden ihtiraz ederdi. Onun için her yeni ayaklanmayı da geniş imtiyazlar ve daha çok miktarda para ile teskin ederdi. Size şurasını söyleyeyim ki, bunlar kavanin-i hükümete itaat etmemekle beraber ağalarının sözlü körü körüne uyarlar. İşte bu ağaların teşvikiyle bu seferde kendilerini eskiden menfaat temin eden hareketlerini tekrar etmek istediler. Bütün Osmanlıların verdiği oktrova vergisini buna sebep gösterdiler. Bunun üzerine devr-i sabıktan beri muhafaza eyledikleri silahlarını alarak Priştine civarında çeşitli karyelerin dağlık muntikasına

çıkarak isyan ettiler. Vakıadan haberdar olan Harbiye Nazırı asilerin üzerine yürümemi emr etti. Harekattan evvel asiler adamlar yollayarak arzularını öğrenmek ve yerlerine dönmeleri lüzumunu anlamak istedim. Bu adamlar vazifelerini ifa ettiler, lakin bir netice ve semere hasıl olmadı. O zaman yürümeye karar verdim. Martın 24. Salı günü hareket ettim. Maiyetimde sade altı yüz kişi bulunuyordu. Bu civardaki bir köprüyü geçtikten sonra yolun kenarındaki Arnavut köyü tahliye edilmişti. Bu bölgede yalnız asiler tarafından konulmuş bir koruma heyeti vardı. Kendilerine: sizin kıyamınız hiçbir hakiki sebebe dayanmıyor, bilakis memleket asayişini ihlal ediyor. Siyasi iktisadi politikamıza sorunlar açıyor, ecnepleri memleketimizdeki idare-i meşrutiyetin devamından şüpheye düşürüyor, çekiliniz, dağılınz, bunları sizin iyiliğiniz için söylüyorum dedim. Heyet-i Murahhasa sözlerimi aynen reislerine tebliğ edeceklerini söylediler ve kendilerine bir cevap getirmeleri için bir saat ruhsat verdim. Gittiler, bir saat bekledim. Hiçbir cevap gelmedi. Birkaç dakika daha bekledim. Bu esnada askerimin üzerine müthiş bir kurşun yağmuru yağmaya başladı. İşi anlamıştım. Bu adamlar sözlerime kurşunla cevap veriyorlardı. Askerime derhal muharebe vaziyeti aldurdım. Müthiş bir muharebe başladı. Arnavutların bulunduğu yer muhkemdi ve iyi nişancı idiler. Onun için bize iyi zorluk veriyorlardı. Lakin onların bizim ateşimizden daha ziyade müteessir olduklarını anlıyordum. Gerçi Priştine'den asker gönderilmiş ise de Arnavutlar bunları yolda durdurabildiler. Maksatları beni kuşatmaya alarak esir etmekte. Fakat benim eski ve kurnaz bir asker olduğumu dağarcığımda daha buna karşı pek çok tedbirler bulunabileceğini unuttuyorlardı. İçlerinden yüz kişiyi bunlarla meşgul ederek, askere biraz istirahat ettirdim. Sonra aynı suretle sağ taraftaki güçlere, gizli bir yoldan muntazamangeri dönme emrini verdim. Geri çekilme oldu. Bu suretle vahim bir mevkiden kurtularak askerlerimle geri döndük. Bu esnada Arnavutların bir kısmı güney kıtaat-ı askeriyesiyle bir saat kadar harp etmişlerse de hiçbir netice alamamışlardı. Bir müddet sonra yanımıza ikinci bir heyet-i Murahhasa geldi bunların içinden biri dedi ki:

Bütün kardeşlerim ve buradaki elçiler namına söylerim ki, biz itaat edeceğiz. Ben buna cevaben: çok iyi yaparsınız dostlarım, dedim. Yollar açıktır. Priştina hükümetine gelin orada anlaşsınız dedim. Bunun üzerine heyet geri döndü. İsyân yatıştırılmış demektir. Üç kolordudan muhtelif kıtaat-ı askeriye geliyordu. Kumandanlar Arnavutların silahlarını teslim etmesini istiyorlar. İdare-i örfiye ilan edildi. Sizi temin ederim ki geçen nisanda İstanbul'da olduğu gibi bu memlekette de hareketin sorumluları şiddetle cezalandırılacaklardır".Tanin gazetesinde yer bulan Şevket Paşa'nın açıklamaları hükümetin konu hakkındaki düşüncelerini ve uygulamalarını yansıtmaktadır. Şevket Paşa isyanın öncesini, isyan sürecini ve sonucunu ortaya koymuştur. Arnavutların önceki dönemlerde rahat bir yaşam sürmeleri nedeniyle II. Meşrutiyet dönemi uygulamalarının baskı olarak görüldüğünü ifade etmiş, müzakere imkânı kalmayınca askeri müdahale gerçekleştiğini ve sıkıyönetim ilan edildiğini belirtmiştir. Resmi açıklamalara göre, Priştina ve çevresinden kırk kişi tutuklanmıştır. Bunlar ahaliyi hükümete karşı tahrik etmekle suçlanmışlardır. Şevket Paşa gereken cezanın verileceğine değinmiştir. Diğer taraftan halkın hükümete karşı tahrik edilmesi gibi sebepler de isyan ateşini artırmıştır.

Sonuç

Osmanlı Devleti XX. yüzyıl başlarına geldiği zaman, bir asır öncesinden devam edegelen Balkanlardaki hareketliliğe henüz çözüm bulamamış, Yunan, Sırp, Bulgar isyanları derken, halkın önemli bir kesiminin Müslüman olduğu bir coğrafyada da isyan başlamıştı. Bu dönemde idari yapıdaki değişiklikler ve bunun getirdiği sonuçlar halk üzerinde olumsuz tesirler göstermişti. Bu yönüyle Arnavutluk isyanı, Fransız ihtilali sonrasında gelişen millet isyanlarından farklıydı. Bu çalışmada yer verilen gazetelerdeki bilgiler, Osmanlıdan genel bir kopuş sürecine, devletin nasıl baktığını zamanın ruhunda göstermesi açısından önem arz eder.

Gazeteler meseleyi farklı tarzda yorumlamışlardır. Sada-yı Millet gazetesi, Arnavutluk isyanını yabancıların kışkırtmalarına dayandırmaktadır. İttihat ve Terakki zihniyetindeki o dönem hükümetleri ve uygulamalarının halkın örf, adet ve geleneklerine aykırı olması neticesinde, halkın da hükümete karşı olumsuz duygular beslemesi, isyanın diğer bir nedeni olarak gösterilir. Sada-yı Millet özetle bir olarak, bütün olarak, biz olarak bu hadisenin üstesinden gelinebileceği algısıyla meseleye yaklaşmıştır. Yeni Gazete ise, isyanın giderek genişlemesini endişe verici olarak değerlendirmiştir. Sada-yı Millet gazetesinden farklı olarak meselenin kolay çözülemeyeceği düşüncesini taşımıştır. Tanin gazetesi de İttihat ve Terakki'nin görüşlerini yansıtan bir yayın organı olarak hükümetin bakış açısıyla meseleyi yorumlamıştır. İsyanın hükümet karşıtlarının kışkırtılmasıyla çıktığı fikrindedir. Zaten Şevket Paşa'nın isyan hakkındaki görüşlerini yansıtan bir makalesini de köşesinde taşımıştır.

Osmanlı Devleti özellikle Balkan Savaşlarına kadar, Osmanlıcılık fikri çerçevesinde hareket ediyordu. Balkan milletleri bir arada tutulmaya çalışılıyordu. Fakat, Osmanlı Devleti'nde meşrutiyet idaresinin katı tutumu Osmanlıcılık düşüncesini de olumsuz etkilemişti.

Gazetelerden öğrendiğimize göre, isyan belli bir bölgede ve belli bir sürede olup geçmemiş, Priştine, Kosova, İpek gibi birçok merkezi ve bu çevredeki köy ve kasabaları içine almıştı. Diğer taraftan isyan aralıklarla devam etmiş, zaman zaman bir bölgede diğer bir zaman başka bölgede ortaya çıkmış, isyancılar ile hükümetin askeri kuvvetleri de birçok defa karşı karşıya gelmişti.

Olayın meşruti idare ile olan ilgisi basında geniş olarak yer bulmuştur. İsyanı bastırmakla görevlendirilen kumandan Şevket Paşa, Sultan II. Abdülhamid zamanında Arnavut halka verilen hakların, meşrutiyet idaresinde halkın elinden alınmasının tepkilere neden olduğunu açıkça belirtmiştir.

İsyanın nedenleri ve süreci hakkında basında yer bulan bilgiler çerçevesinde bir değerlendirme yapıldığında, hadise daha somut bir şekilde algılanabilmektedir. Arnavutluk isyanı hakkında çok sayıda çalışma olmakla birlikte, gazetelerdeki bilgiler olayları daha net ve hadisenin sıcaklığı ile ortaya koymaktadır. Dönemin gazetelerine yansıdığı şekliyle isyana ilişkin genel duygu ise; Arnavutluk halkının Osmanlı'dan ayrı tutulmasının zor olacağı yönündeki inançtır.

Kaynakça

- Ademi, Rahman (2013), *Bağımsızlığa Giden Yolda Arnavutlar*, Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi Cilt: 6 Sayı: 26 Volume: 6 Issue: 26 Bahar 2013.
- Ayverdi, Sâmiha (1999), *Türk Tarihinde Osmanlı Asırları*, Kubbealtı Neşriyat, İstanbul.
- Çelik, Bilgin (2014). Geleneksel Yapı İle Modernite Arasındaki Gerilime Bir Örnek: Arnavutluk'ta Kan Davaları Ve II. Meşrutiyet Döneminde Soruna Çözüm Arayışları. *Osmanlı Hakimiyet Sahası Çalışmaları*, 4(7), 18-41.
- Kadri, Hüseyin Kazım (1992), II. Meşrutiyetin Perde Arkası ve Makedonya, Arnavutluk, Ermenistan ile Suriye'nin Elden Çıkışı, Türkiye'nin Çöküşü, Haz. Yılmaz Daşcıoğlu, Hikmet Neşriyat, İstanbul.
- Karal, Enver Ziya(1946)*Osmanlı Tarihi*, V.cilt, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.
- Kuzucu, Kemalettin, (2012), *Layihalar Işığında Bağımsızlık Sürecinde Arnavutluk'un Sosyal Ve Siyasal Durumu*, Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi, XII/2 (Kış 2012), s.309-332. (1860-1908)
- Ortaylı, İlber (2008), *Osmanlı'da Milletler ve Diplomasi*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.

Taşer, S. (2017). Osmanlı Basınında (Tanin, Sada-Yı Millet ve Yeni Gazete Örneğinde) Arnavutluk İsyanı (1910), ss. 230-239

Şerif, Ahmet(1999), *Arnavudluk'da, Sûriye'de, Trablusgarb'de Tanin*,II. Cilt, Hazırlayan;Mehmed Çetin Bökçü, Türk Tarih Kurumu, Ankara.

Zeyrek, Suat,(2012), *II. Meşrutiyet'te Demokratik Muhalefetin Sonu: Arnavut İsyancıları Ve Sonuçları*, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi Sayı: 33 Yıl:2012/2 (299-336)

Gazeteler

Saday-ı Millet

Tanin

Yeni Gazete